

סימן נג

קבלת צדקה מנוכרים

אב תש"ע

שאלה:

א. מידי שנה באים תיירים נוצרים משוויץ לביקור בארץ, וכחלק מהסיוור שלהם הם מגיעים לרמת מגשימים ושומעים הרצאות על ההתיישבות ועל החקלאות היהודית ברמת הגולן. בעקבות הרושם החיובי שיוצר אצלם הביקור, הם מעוניינים לתרום כספים לצרכי הצדקה ביישוב. האם מותר לקבל כספי צדקה אלו, והאם יש הגבלה במה להשתמש בהם?

ב. מידי שנה מתקיימת ביישובנו "קייטנת אילן", שבה אנו מארחים ילדים נכים, ובני הנוער מטפלים בהם טיפול אישי וחוויתי הכולל טיולים ואטרקציות ברחבי האזור. מימון האטרקציות מגיע בחלקו ע"י מפעילי אתרי הבילוי אשר תורמים את השימוש במתקניהם ללא תשלום לאורחי הקייטנה. אחד מהתורמים השנה היה דרוזי שבבעלותו בריכת שחייה. בתמורה לשימוש בבריכה ביקש בעל המקום מכתב תודה מודפס מהרב המקומי, כדי להציגו במשרדי העסק ובכך לעודד ולמשוך לקוחות לשכור את המקום. האם מותר להשתמש בבריכת השחייה שבבעלותו?

תשובה:

א. מהות איסור קבלת צדקה מנוכרים

בגמ' במסכת סנהדרין (דף כ"ו ע"ב) מובא: "אמר רב נחמן: אוכלי דבר אחר פסולין לעדות. הני מילי בפרהסיא אבל בצינעה לא. ובפרהסיא נמי לא אמרן אלא דאפשר ליה לאיתזוני בצינעה וקא מבזי נפשה בפרהסיא, אבל לא אפשר ליה – חיותיה הוא". וביאר רש"י (ד"ה אוכלי דבר אחר) שמדובר במקבלי צדקה מן הנכרים, דהוי חילול השם מחמת ממון, והוה ליה כ"רשע דחמס". וכן פירשו התוס' (שם ד"ה אוכלי דבר אחר): "ליכא לפרושי אוכלי דבר אחר דהיינו אוכלי חזיר, דאי באוכלי חזיר היכי מפליג בין צינעא לפרהסיא, וכי גרע מאוכל נבלות לתיאבון דאמרינן לקמן (דף כ"ז ע"א) דפסול לעדות בכל ענין? אלא נראה כפי' הקונטרס דהיינו מקבלי צדקה מן הנכרים".

כלומר: עצם קבלת הצדקה מידי הגוי היא חילול ה', ולכן העושה זאת בפרהסיא פסול לעדות (שהרי הוא חשוד לעבור עבירה עבור בצע כסף). לגבי מהות ה"חילול ה'" שבקבלת צדקה מנוכרי נאמרו שני טעמים:

א. כאשר אדם נאלץ לקבל צדקה מאחרים

לקמיה דרב יוסף, אמרה: ליהוי למצוה רבה. יתיב רב יוסף וקא מעיין בה: מאי מצווה רבה? א"ל אביי מדתני רב שמואל בר יהודה אין פוסקין צדקה על היתומים אפילו לפדיון שבויים שמע מינה פדיון שבויים מצווה רבה היא".

ואכן התוס' (שם ד"ה יתיב) הקשו זאת, ותירצו תחילה שר' יוסף קיבל זאת משום שלום מלכות, כפי שעשה רבא, וכשם שרבא דאג להעביר את התרומה לעניי עכו"ם כך ר' יוסף דאג לפדות בכסף זה שבויי עכו"ם. אך התוס' דוחים אפשרות זאת, שהרי לא ייתכן שרב יוסף גנב את דעתה של התורמת, למרות היותה נוכרית, שהרי אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעתו של גוי (כמובא בחולין צ"ד ע"א), ולכן לא ייתכן שבכסף שקיבל על מנת לפדות יהודים הוא פדה נוכרים. ואין לדמות זאת למעשה של רבא, שכן שם היה מדובר במעות שיועדו ע"י הנוכרית לצדקה, ולכן אין בהעברתן לעניי הנוכרים גניבת דעת, שהרי הדבר מפורסם וידוע בין הנוכרים שישראל רגילים לפרנס את ענייהם יחד עם עניי ישראל, כמובא בגמ' בגיטין (דף ס"א ע"א): "מפרנסים עניי עכו"ם עם עניי ישראל מפני דרכי שלום".

התוס' (שם) מקשים קושייה נוספת מהגמ' בערכין (דף ו' ע"ב), שבה מסופר על סוחר ערבי שתרום נר לבית הכנסת של רב יהודה, ושם מדובר בקבלת צדקה מאדם פשוט, שאין בסירובה בעיה של שלום מלכות, וא"כ כיצד הסכים רב יהודה לקבלו מידי הערבי? ומתרצים התוס' (ב"ב שם): "התם טעמא משום דהוה כמו קרבן ואמרין (נזיר ס"ב ע"א): 'איש איש' - לרבות נכרים,

זו בושה וביזיון, שאינו יכול לפרנס את עצמו. וכאשר הוא מבקש זאת מנוכרי הוא מבזה את עם ישראל בעיניו, שאומר הנוכרי שעם זה חי מכספם של אחרים.

ב. מפני שהנוכרי אומר בליבו: כמה מגונה אומה זו שאינה מפרנסת את ענייה (וכן כתב הלבוש, יו"ד סי' רנ"ד).

מאידך גיסא, בגמרות אחרות מובא טעם אחר לאיסור קבלת הצדקה. בגמ' בב"ב (דף י' ע"ב) מסופר: "איפרא הורמיז אימיה דשבור מלכא שדרה ארבע מאה דינרי לקמיה דרבי אמי ולא קבלינהו. שדרינהו קמיה דרבא וקבלינהו משום שלום מלכות. שמע רבי אמי איקפיד. אמר לית ליה "ביבוש קצירה תישברנה נשים באות מאירות אותה" (ישעיהו כ"ז)? ורבא - משום שלום מלכות. ורבי אמי נמי משום שלום מלכות? דאיבעי ליה למפלגינהו לעניי עובדי כוכבים. ורבא נמי לעניי עובדי כוכבים יהבינהו, ור' אמי דאיקפיד הוא דלא סיימוה קמיה".

וכתב רש"י (שם ד"ה ביבוש קצירה): "כשתכלה זכות שבידן וייבש לחלוחית מעשה צדקה שלהן אז ישברו". כלומר: המקבל צדקה מהנוכרים מרבה את זכויותיהם וגורם בכך להמשכת מלכותם ועל ידי כך מתעכבת מלכות ישראל מלהופיע בעולם. לכן רבא קיבל את הכסף מאמו של מלך פרס, משום "שלום מלכות", אך דאג שהכסף ינתן לעניי עכו"ם, ור' אמי לא ידע שהכסף ניתן לעניי עכו"ם ולכן הקפיד.

דברי הגמרא הללו סותרים לכאורה את הגמ' בב"ב (דף ח' ע"א): "איפרא הורמיז אימיה דשבור מלכא שדרה ארנקא דדינרי

הרמב"ם (מתנות עניים פ"ח ה"ט) שחילק דבריו לב' הלכות וז"ל: "אסור לישראל ליטול צדקה מן העכו"ם בפרהסיא. ואם אינו יכול לחיות בצדקה של ישראל ואינו יכול ליטלה מן העכו"ם בצנעה הרי זה מותר". ואח"כ הוסיף הרמב"ם (שם): "ומלך או שר מן העכו"ם ששלח ממון לישראל לצדקה אין מחזירין אותו לו משום שלום מלכות, אלא נוטלין ממנו וינתן לעניי עכו"ם בסתר כדי שלא ישמע המלך". והשו"ע (יו"ד סי' רנ"ד ס"א וס"ב) חילק זאת לשני סעיפים. בסעיף א' פסק את הגמ' בסנהדרין וז"ל: "אסור לישראל ליטול צדקה מן העובד כוכבים בפרהסיא ואם אינו יכול לחיות בצדקה של ישראל ואינו יכול ליטלה מהעובד כוכבים בצינעא הרי זה מותר", ובסעיף ב' כתב: "שר עובד כוכבים ששלח ממון לישראל לצדקה אין מחזירין אותו משום שלום מלכות אלא נוטלין ממנו וינתן לעניי עובדי כוכבים בסתר כדי שלא ישמע השר". ועל סעיף א' כתב הש"ך (שם ס"ק א') הטעם "משום דאיכא חילול השם דמבזי נפשיה בפרהסיא" ובסעיף ב' כתב (שם ס"ק ב') שיינתן לעכו"ם "אבל לא לעניי ישראל משום דכתיב ביבוש קצירה תשברנה כלומר כשיכלה זכות שביד עובדי כוכבים ויבש לחלוחית מעשה צדקה שלהם אז ישברו". ומשמע שלכל איסור יש טעם שונה. ליחיד הטעם הוא משום חילול ה' ולאיסור קבלה מהמלכות הטעם הוא משום "ביבוש קצירה". ואכן אף מרן הרב קוק זצ"ל בשו"ת 'דעת כהן' (סי' קל"ב) רצה לחלק כן. אלא שחזר בו מפני שאין משמע כן מדברי התוס'.

שנודרים נדרים ונדבות כ"שאל".

ב. ב' טעמים לאיסור קבלת צדקה מעכו"ם

על כל פנים, עד כה ראינו שני טעמים שונים לאיסור קבלת הצדקה מנוכרים: מהגמ' בסנהדרין משמע שהסיבה היא משום חילול ה', וכפי שהסברנו לעיל, ולעומת זאת בגמ' בב"ב הוזכר במפורש שטעם האיסור הוא משום "ביבוש קצירה תשברנה".

ואכן התוס' הקשו על רב יוסף - כיצד קיבל צדקה מאימיה דשבור מלכא רק מצד חשש ל"ביבוש קצירה תשברנה", ולא הקשו מטעם חילול ה' כהגמ' בסנהדרין. ובשו"ת ציץ אליעזר (חלק ט"ו סי' ל"ג) כתב לחלק בין ב' הטעמים עפ"י 'אור החיים' הקדוש בספרו 'ראשון לציון' (יו"ד סי' קנ"ד ב') שכתב: "דלא חיישינן להא דביבוש קצירה אלא לגבי צדקה שעושים המלך או השרים דהוו בכללות, ויכריע להאריך זמן גאולתם, אבל לא בצדקה של יחיד". וכן סמך ידו בשו"ת 'בית שערים' (או"ח סי' ס"א, ויו"ד סי' של"ח) שכתב: "דלא שייך ביבוש קצירה רק במלך ושר שהוא כדי שתמשך מלכותו ולהאריך הגלות כמו אימא דשבור מלכא ברבא ור' יוסף, אבל במקבל צדקה מגוי הדיוט יחידי, אינו נמשך מלכותו בזכותו ואין כאן אריכות גלות ולא שייך ביבוש קצירה כלל". מדבריהם הסיק ה'ציץ אליעזר' שאיסור "ביבוש קצירה" שייך רק בקבלת צדקה מרשות שלטונית, אך לא מאדם פרטי, שאז נותר בעינו רק איסור חילול ה'.

מפני קושיית התוס'. מ"מ מכיוון שהתוס' אינם סוברים חילוק זה, חזר בו מרן הרב זצ"ל וחילק חילוק אחר בין הטעמים השונים, וז"ל: "ולפ"ז רוחא לן שמעתא, דשני טעמים יש לנו באיסור קבלת צדקה מן הנכרים: טעם אחד משום דמבזה נפשיה, דלרש"י הוא משום חלול השם שמתבזה ישראל בפני הגוי בפרהסיא, ולרמב"ם הוא מעצם טעם הביזוי שפוסל לעדות; וטעם שני משום 'ביבוש קצירה'. והיכא דאיתא להא ליתא להא. דגבי יחיד שייך רק טעם דמבזה נפשי', ואסור לישראל לבזות נפשו לפני גוי בשפלות כזו, וזהו דוקא בפרהסיא ולא בצנעה. וטעם ביבוש קצירה לא שמענו כלל לעניין צדקה דיחיד, אלא בצדקה דרבים, וכל מקום שהוא יותר בצנעה הזכות יותר ואיכא יותר משום ביבוש קצירה. ובצדקה דרבים, שמתחלקת ע"י גבאי צדקה, שייך רק טעם דביבוש קצירה, ולא שייך כלל טעם דמבזה נפשי' דאדרבא הגבאי הממונה שמקבל הרי הוא מתכבד בקבלתו, שהוא עושה לטובת הכלל, והעניינים המקבלים מידו הרי הם אינם מקבלים כ"א מיד ישראל, ואינם מבזים עצמם כלל בפני נכרי, ויש כאן רק טעם דביבוש קצירה ולא טעם ביזוי כלל, ואין לנו לחדש בזה טעם שלא מצינו בדחז"ל מפורש".

משמעות הביטוי שבדבריו - "צדקה דרבים" - היא צדקה הניתנת מן הגויים לצורך הרבים, ואפילו מנדבן גוי פרטי. ולעומת זאת במקרה שאדם פרטי מבקש צדקה מגוי - אם הדבר נעשה בפרהסיא הרי זה אסור מטעם ביזוי, אך אם הדבר

וז"ל: "ובאמת לולא דברי רבותינו בעלי התוס' וסתימת דברי שאר הפוסקים, שמימיהם אנו שותים, הייתי אומר, דכל הטעם דביבוש קצירה תשברנה, שזה קאי על המשכת המלכות, אין שייך כ"א בצדקה שבית המלכות נותן, אבל בנכרים יחידים לא שייך טעם זה, ומשו"ה לא מצינו ענין זה כ"א גבי אמה דשבור מלכא. והיה יוצא לפי"ז דין חדש, דברבים ואינו מבית המלכות אין שם איסור כלל, דאי משום מבזי נפשיה הלא כבר ביררנו דלא שייכא כ"א ביחיד. ואי משום ביבוש קצירה - ליכא כי אם כשבאה הצדקה מבית המלכות, אבל מה נעשה לרבותינו בעלי התוספות, שהקשו מהא דביהכ"נ בעובדא דטייעא אסוגיא דבב"ב, וסתימת הפוסקים שלא נקטו חילוק כלל בין בית המלכות לשאר יחידים, דלא משמע הכי, וצריכים אנחנו לקבל באימה את דעתם הרחבה מדעתנו".

מרן הרב זצ"ל הוכיח מעצם קושיית התוס' כיצד קיבלו תרומת נר מהערבי ולא חששו משום "ביבוש קצירה" - שאין חילוק בין קבלת צדקה מהמלכות ובין קבלה מן היחיד, שאם לא כן קושיית התוס' נופלת מעיקרה! ומכך שהתוס' לא ענו כן, וחילקו דהתם הוי כקרבן, משמע שלא סבירא להו תירוץ זה. וע"כ מרן הרב חוזר בו וכותב "וצריכים אנחנו לקבל באימה את דעתם הרחבה מדעתנו".

אמנם לעיל הבאנו את דברי 'אור החיים' הקדוש שכתב חילוק זה בשם כמה מן הפוסקים, וכן הבאנו את דברי הש"ך שמהם משתמע חילוק זה. ונראה שמרן הרב קוק לא ראה דבריו או שדחה אותם

דינו כקבלת צדקה מן היחיד, שכפי שראינו שנויה במחלוקת בין ה'ראשון לציון' שמתיר כי לא שייך חילול ה' כשהדבר בא מיוזמתם, ובין ה'דעת כהן' שאוסר.

כמו כן לגבי המקרה השני, של בעל הבריכה הדרוזי שתרם את השימוש בבריכתו - מכיוון שהתרומה היא לצורך הרבים, אם כן לדעת מרן הרב זצ"ל שייך כאו "ביבוש קצירה".

אמנם לשיטת ה'ראשון לציון' - אין לחוש בשני המקרים הנ"ל לטעם המוזכר בגמ' בסנהדרין - מחשש לחילול ה', שהרי בשני המקרים התורמים עושים זאת מיוזמתם והתרומה מועברת בדרך המכבדת את מקבליה, ולא שייך כאן איסור משום "דמבזה נפשיה". והוא הדין לכאורה לכל תרומה המועברת באמצעות גבאי צדקה, שאין בקבלתה ביוז.

ד. תרומת נוכרי לשם אינטרס משותף

והנה בשו"ת אור שמח (ח"ב סי' מ"ח) נשאל האם בקבלת תקציבים משר העיר אין בעיה של קבלת צדקה מנוכרים, ועל זה כתב: "הנה באין מקבלין צדקה מעו"ג, נראה לדון דבאדון של העיר דאית ליה רווחא מקנין העיר לא שייך זה. דוגמא לדידן, דאסור לתת לעכו"ם משום לא תחנם, ואפ"ה בשכנו מותר מפני שהוא כמוכרו לו, דבשביל זה מהנה לו העו"ג. הוה"ד בזה דאין זה 'חסד לאומים', דהוי כשכניו ומהנים לו עבור שחושש לטובתם. וזה נכון".

ה'אור שמח' מתבסס על דברי השו"ע

נעשה בצנעא הוא מותר.

הסבר זה אכן תואם את דעת התוס' לעיל, שהרי התוס' הקשו כיצד ההוא טייעא תרם נר לבית הכנסת של רב יהודה, ושם מדובר בצדקה לצורך הרבים ועל כן הקשו התוס' מדוע לא חשש רב יהודה מלקבלו והרי יש בכך "ביבוש קצירה"? ועל כך עונים התוס' דתרומה לביהכ"ס הוי כמו קרבן ולכן היא מותרת, משא"כ בתרומה כספית לצורך הרבים שאינה עבור בית הכנסת שאסור לקבל מהם. ומשום ש"אין על זה שום סתירה מדברי רבותינו הפוסקים", לכך העדיף מרן הרב פירוש זה.

מדברי הרב ב'דעת כהן' עולה, שנוכרים (או נוכרי יחיד) שתרמו לצורך ישראלים רבים, אסור לקבל מהם משום "ביבוש קצירה", ואדרבה, עיקר איסור "ביבוש קצירה" שייך דווקא בצדקה הניתנת לצורך הרבים, כי הזכות בכך יותר גדולה, כמו שהגמ' אומרת "מצווה דרבים שאני" (ברכות כז ע"ב). ובדבר זה אין חילוק בין צדקה הניתנת בצנעא ובין צדקה הניתנת בפרהסיא, ובשני המקרים יש לאסור.

ג. קבלת נדבה מגוי לאור הטעמים הנ"ל

כפי שראינו, קיימת נפק"מ בין הטעמים: לדעת ה'ראשון לציון' האיסור לקבל צדקה מנוכרים חל רק על קבלת צדקה מרשות שלטונית, ואילו לדעת 'דעת כהן' האיסור חל גם על קבלה מאדם פרטי - כל זמן שמטרת התרומה היא צורך הרבים. לפיכך במקרה שבו פתחנו את שאלתנו, שבו מדובר על צדקה הניתנת מידי קבוצת נוצרים, שאינה ישות שלטונית, לכאורה

טעם נוסף להתיר לקבל תרומה עבור קייטנת "ילדי אילן" הוא שמדובר בקייטנה של ילדים נכים הכוללת גם ילדים שאינם בני ברית, וא"כ הצדקה המובאת להם אינה מיועדת דווקא ליהודים, וא"כ לא שייך בה האיסור "ביבוש קצירה".

[אמנם קצת קשה מדוע הגמ' שם לא כותבת שרובא פרנס בכסף גם עניי נוכרים, ובפשט הגמ' משמע שהוא העביר את כל הכסף לגויים, וא"כ מוכח שלא כתירוץ הנ"ל!]

אלא שכאן מדובר שמקבלים תרומות גם מתורמים יהודים נוספים, נמצא שכספי התרומה מעורבים בתרומות יהודים ונוכרים, כפי שילדי הקייטנה הם יהודים ונוכרים, ואם כן יש לומר ש"יש ברירה" וכספי תרומות הנוכרים מיועדים לנוכרים. אך גם בלא תירוץ זה ניתן לסמוך על מה שנתבאר לעיל].

ה. מיהו "נוכרי"?

בשו"ת 'הלכות קטנות' (לרבי יעקב חאגיז; ח"ב סי' צ"ב) נשאל: "בהיות שיש באינגליטריא גויים שאינן עובדים את הצלמים אבל משתפין שם שמים עם דבר אחר, ויש שמתנדב לבו לשלוח צדקה לעניי א"י, מספקא לן אם מותר לקבל מהן...". בתשובתו דן תחילה מצד הסכנה שבעלבון הנגרם לנוכרים מדחיית הצדקה, שבמקרה שהיא קיימת ודאי שמותר לקבל מהם, והוסיף: "ולמאן דמתיר (ביו"ד ס"ס קמ"ח) לשאת ולתת אפילו ביום אידם בזמן הזה דמעשה אבותיהם בדיהם, אפשר נמי דאין לחוש כ"כ, כל שכן אם אינם עובדים ע"ז, כמו שבא בשאלה".

(יו"ד סי' קנ"א סי"א) שפסק בשם הרא"ש: "אסור ליתן מתנת חנם לעובד כוכבים שאינו מכירו", וביאר הט"ז (שם ס"ק ח'): "דגם זה נכלל בלא תחנם לא תיתן להם מתנות חנם אבל אם מכירו לא הוה עלייהו שם מתנה אלא כמכירה שהרי ישלם גמולו או כבר שילם לו". מבואר מדברי הט"ז, שאיסור לא תחונם אינו קיים במקום שיש ליהודי טובת הנאה חוזרת מן הגוי, שכן אז שוב אינה מתנת חנם אלא מתנה עם תמורה עתידית. מהלכה זו מסיק ה'אור שמח' שהוא הדין נמי כשראש העיר נותן צדקה לתושבי העיר – אין זו צדקה גמורה אלא מעורבים בה אינטרסים אישיים של ראש העיר, המעוניין למצוא חן בעיני תושביו (כדי להיבחר שנית וכיוצא"ב), ולכן פסק שאין איסור לקבל מראש העיר צדקה.

ונראה שמטעם זה ניתן להתיר גם בשני המקרים שנידונו לעיל. תרומת התיירים הנוצרים באה לאחר סיוור מומשך שנעשה להם בהדרגת תושבי המקום. בסיוור זה הושקע זמן רב, והתרומה שמציעים התיירים מהווה מעין תשלום ואות הוקרה על הטירחת שנעשתה עבורם. וא"כ אין זו צדקה האסורה הניתנת כמתנת חנם, אלא כעין תשלום על הסיוור.

וכמו"כ לגבי תרומת בעל הבריכה הדרוזי – עצם העובדה שהוא ביקש כתב הוקרה מהרב המקומי על פועלו, כדי למשוך באמצעותה לקוחות נוספים, מגלה שיש לו צד הנאה אישית מן הטובה שהוא עושה לילדי הקייטנה. א"כ אין זו צדקה גמורה, ולא שייך לגביה האיסור של "ביבוש קצירה".

אמנם החידוש היותר מפליג שבדברי ערוה"ש הוא בדבריו: "ואין בינינו עובדי כוכבים" (שם), והרי הנוצרים מאמיני השילוש לכאורה הם עובדי 'עבודה זרה בשיתוף', ולפי הרמב"ם גוי שעובד ע"ז בשיתוף דינו כעובד ע"ז לכל דבר! ונראה לומר שבדבר זה ערוה"ש אינו סובר כשיטת הרמב"ם, ומקל כשיטת התוס' (ע"ז דף ב' ע"א ד"ה אסור) הסוברים שהנוכרים לא נצטוו על איסור השיתוף.⁸ ומכיוון שהנוצרים לא עובדים את הפסלים והצלמים שלהם, אין דינם כעובדי ע"ז. זוהי אולי גם כוונת בעל שו"ת 'הלכות קטנות' (הובא לעיל) שכתב: "דמעשה אבותיהם בידיהם". וכן כתב הש"ך (יו"ד סי' קנ"א ס"ק ז') "דבזמן הזה מותר להשתתף עמהם, שכוונתם לעושה שמים וארץ אלא שמשתפים שם שמים ודבר אחר, ולא מצינו שיש בזה משום לפני עוור, שאין בני נח מוזהרין על השיתוף". ועיין בשו"ת 'זרע אמת' (ח"ב יו"ד סי' קי"ב) דכתב דאיסור "ביבוס קצירה" נאמר דווקא בעכו"ם או עבד רשע, וסומך דבריו על דברי הרמב"ם (הלכות רוצח פ"ב הט"ו) שכתב "ואסור להשיא עצה טובה לגוי או לעבד רשע, ואפילו להשיאו עצה שיעשה דבר מצוה והוא עומד ברשעו אסור". וע"כ הסיק "דהני שרים אשר אנו חסים בצלם בחמלת השי"ת הם מלכי חסד ורודפי צדק ואינן בכלל עובדי ע"ז ועבד רשע שכתב הרמב"ם בפ"ב מהלכות רוצח הנ"ל". ומוסיף וכותב על הנכרים שבסביבתו: "ובאמת כוונתן לשמים לסיבה ראשונה, אלא שמשתפים שם

בתשובתו הוא מפנה לדברי הרמב"ם בהלכות מלכים (פ"י ה"י): "בן נח שרצה לעשות מצוה משאר מצוות התורה כדי לקבל שכר, אין מונעין אותו לעשות אותה כהלכתה, ואם הביא עולה מקבלין ממנו. נתן צדקה מקבלין ממנו. ויראה לי שנותנין אותה לעניי ישראל, הואיל והוא ניזון מישראל ומצוה עליהם להחיותו. אבל הגוי שנתן צדקה מקבלין ממנו ונותנין אותה לעניי גויים".

דברי הרמב"ם תואמים את דברי ה'אור שמח' המובאים לעיל, דבן נח (=גר תושב) יש מצווה להחיותו (כמובא ברמב"ם שם פ"י ה"ב) וא"כ נתינת צדקה שלהם אינה מתנת חינם וע"כ לא שייך בה "ביבוס קצירה". משא"כ גוי שנתן צדקה וביערוך השלחן' לימד זכות על מנהג בני דורו לקבל צדקה משכניהם הגויים, מפני שבזמן שהדוחק רב מותר להקל באיסור זה. כמו כן הביא ראה מדברי הרמב"ם המובאים לעיל שהאיסור אינו קיים בזמן הזה משתי סיבות א. "עתה הפרנסה זה מזה" - כלומר לגוי יש טובת הנאה חוזרת מהצדקה ולכן אין איסור לקבלה. ב. הגויים שבימינו (=הנוצרים) דינם לעניין זה כבני נח, מכיוון שאינם עובדים עבודה זרה.

מדבריו למדנו, שאע"פ שלפי הרמב"ם בזמן הזה אין דין גר תושב, מפני שאין ב"ד שיכול לקבלם, לעניין קבלת צדקה מגוי עיקר החומרה היא בגוי שעובד בפועל עבודה זרה. ואם אינו עובד ע"ז, יש לו לעניין זה מעמד של גר תושב, אף שאינו גר תושב גמור.

א. הערת הגר"א נבנצל שליט"א: תוס' מתכוונים שב"נ לא הוזהרו שלא להישבע בשיתוף, אבל לעניין עבודה מפורש בגמ' שכל ע"ז שישראל מוזהרים עלי' ב"נ מוזהרים עלי'.

ו. סיכום

1. לגבי קבלת תרומה כספית מנוצרים עבור קופת הצדקה של היישוב - נראה שמותר לקבל נדבה זו מכמה וכמה נימוקים:

[א] הכסף מועבר לנזקקים בצורה מכובדת באמצעות גבאי צדקה והנזקקים אינם מתבזים בפני הגוי, ולכן אין בכך חילול ה'.

[ב] יתירה מזאת, יוזמי התרומה הם הנוכרים ולא היהודים, ולכן בוודאי שאין בקבלתה ביזיון, וממילא אין בכך חילול ה'.

[ג] לדעת 'אור החיים' הקדוש בספרו 'ראשון לציון' איסור קבלת צדקה מנכרים מטעם "ביבוש קצירה" אינו קיים אלא בקבלת צדקה מאדם המייצג גוף שלטוני, מפני שאסור לגרום שזכות הצדקה תאריך את שלטונו ותעכב את הגאולה. לכן מכיוון שהנוצרים התורמים עושים זאת מכספם הפרטי, אע"פ שהם התאגדו כחבורת אנשים, אין בכך איסור. וכן פסקו ה'ציץ אליעזר' ועוד אחרונים.

[ד] אמנם לדעת מרן הרב קוק זצ"ל, בשו"ת 'דעת כהן', אין לסמוך על היתר זה, ולדעתו כל צדקה הניתנת ע"י נוכרי לטובת הרבים אסורה, וכ"ש אם היא בצורת מתן בסתר. אך מדבריו משמע שלא ראה את דברי האחרונים שהקלו בכך הלכה למעשה, שהרי כתב ש"סתימת כל הפוסקים לא נקטו חילוק כלל בין בית המלכות לשאר יחידים". אך אולי אם מרן הרב קוק היה רואה את דברי ה'אור החיים'

שמים ודבר אחר, ולא מצינו שיהיו מוזהרים הבני נח על השיתוף כמ"ש הר"ן בספ"ק דע"ז יע"ש דהתיר מטעם זה לעשות שותפות עם הגוי בזמן הזה, דהא מה שאסור רז"ל להשתתף עם הגוי הוא משום דשמא יתחייב שבועה וישבע בע"ז ועובר הישראל משום לא ישמע על פיך, מה דלא שייך בזמן הזה דכוונתם לסיבה ראשונה².

משום כך הסיק ב'זרע אמת' לחלק בין ג' סוגי נכרים: א. עובד ע"ז ממש - שאסור להשיאו עצה ולסייעו. ב. גר תושב ממש שקיבל עליו שבע מצוות בני נח - שמצווה לסייעו ולהחיותו וודאי שאין איסור לקבל ממנו. ג. נכרי שאינו עובד ע"ז אבל לא קיבל עליו שבע מצוות בני נח - שבו אין מצווה להחיותו ואינו חייב לסייעו, אבל אין איסור לסייעו לדבר מצווה אלא הוי רשות. ומנכרי כזה מותר לקבל תרומה וצדקה ואין בכך איסור של "ביבוש קצירה".

מ"מ יוצא לענייננו שאם התורמים הם נוצרים שאינם עובדים צלמים ואינם רשעים, וכוונתם לשם שמים, אלא שמשתפים שם שמים ודבר אחר, מכיוון שבני נח לא מוזהרים על כך, לפי ה'זרע אמת' והש"ך (עפ"י הרמ"א) וערוה"ש ניתן לקבל מהם כספי צדקה.

ובמקרה של בעל הבריכה מכיוון שבני העדה הדרוזית אינם סוגדים לצלמים, ואף אינם מאמינים בשיתוף אלא בא-ל אחד, לכו"ע הם אינם נחשבים לעובדי עבודה זרה, ובוודאי שאין שום בעיה לקבל מהם צדקה.

ב. הערת הגר"א נבנצל שליט"א: יש לבדוק היטב אם אין להם כוונות מיסיונריות.

שייך לגבם איסור קבלת צדקה מעכו"ם.
 2. לגבי המקרה של בעל הבריכה הדרוזי, יש לצרף טעמים נוספים להקל:
 [א] הדרוזים אינם עובדי ע"ז (ואפילו לא בשיתוף), ולכן לדעת פוסקים רבים אין כל איסור בקבלת צדקה מידם.
 [ב] בקייטנה שלמענה נתרם השימוש בבריכה השתתפו גם ילדים נכרים, וא"כ התרומה אינה מיועדת רק ליהודים, ובכה"ג אין איסור. וכן פסק בשו"ת 'ציץ אליעזר'.
 [ג] לתורם יש טובת הנאה גלויה מן התרומה - לייקר את שמו באמצעות תעודת הוקרה ובכך למשוך לקוחות אל העסק. לכן תרומה זו אינה 'מתנת חנם' ואין כל איסור בקבלתה.

ז. מבקנה

מכל האמור לעיל נראה, שבשתי השאלות שבהן פתחנו מותר לקבל תרומה מן הנכרים, בתנאים שהוזכרו לעיל. ויה"ר שהקב"ה ישלח רפואה שלמה לכל חולי עמו ישראל אכי"ר.

הקדוש בספרו 'ראשון לציון' שפסק כן, וכן פסקו פוסקים נוספים, אולי היה אף הוא נוקט כן להלכה [את התשובה הזו כתב הרב קוק בהיותו בשוויץ בשנת תרע"ו, בשלהי מלחמת העולם הראשונה, בשעה שלא היו כל ספריו בידיו]. ואף אילו לא היה חוזר בו - נראה שניתן להקל בצירוף שאר הסברות המובאות לקמן.
 [ה] תרומת הנוצרים באה לאחר סיור והרצאות שהם קיבלו מתושבי המקום, ולכן תרומתם אינה 'מתנת חנם' אלא נחשבת כשכר טרחה, ואין בכך "חסד לאומים חטאת".

[ו] אין איסור אלא בקבלת צדקה מידי נוכרי עובד עבודה זרה, ולא מידי גר תושב השומר את מצוות בני נח. לדעת פוסקים רבים ('זרע אמת' וערוה"ש ועוד) לעניין זה אין צורך בקבלת מעמד רשמי של גר תושב ע"י ביי"ד, אלא כל נוכרי שאינו עובד ע"ז כלול בכללם. ומכיוון שלדעת פוסקים רבים נוכרי אינו מוזהר על השיתוף, ולכן הנוצרים מאמיני השילוש אינם נחשבים לעובדי ע"ז, ממילא לא